

OSMANLI İSTANBUL'UNDA BİR RUS MİSYONER HASTANESİ: PANGALTI NİKOLAYEV HASTANESİ

A RUSSIAN MISSIONARY HOSPITAL IN ISTANBUL: PANGALTI NIKOLAEV HOSPITAL

Fatih ÜNAL*

Öz

1875'te Nişantaşı Pangaltı'da inşa edilen ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sağlık hizmeti veren Rus Nikolayev Hastanesi, sıkı bir Panslavist olan dönemin Rus elçisi İgnatiyev'in büyük gayretleri, Afon (Aynoroz) Rus Manastırları başta olmak üzere, gönüllü kişi ve kuruluşların maddi destekleriyle kurulmuş olup, İstanbul'un Slav-Ortodoks dünyasında derin izler bıraktı. İstanbul'da yaşayan, yardıma muhtaç Rus ve Ortodoksların ücretsiz tedavi gördüğü hastane; sağlık, din ve eğitim sahasında Rusya'nın, Osmanlı başkentinde Slav kardeşliğine hizmet eden en kapsamlı bir ileri karakolu olarak faaliyet gösterdi. Dönemin imkânlarına göre modern yöntemler kullanılan hastanede İstanbul'da yaşayan Slav-Ortodoks ileri gelenler, Rus elçiliği mensupları ve Rusya'nın davasına inanmış, disiplinli, özverili, inançlı insanlar hizmet verdi. Bu çalışmada hastane ile ilgili verdiğimiz detaylı bilgiler, Moskova Üniversitesi hekimlerinden olup 1890 yılında başhekim olarak İstanbul'a gelen ve uzun yıllar bu hastanede görev yapan, aynı zamanda hastaneye kurumsal bir kimlik kazandıran V. P. Şepotyev'in, hastanenin kuruluşundan itibaren ilk 25 yılını özetlediği *Dvadstipyatiletıye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole* (S. Peterburg 1900) isimli kitapçığından elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rus Nikolayev Hastanesi, Nikolay Çudotvoret's Kilisesi, İgnatiyev, Şepotyev, Afon

Abstract

The Russian Nikolaev Hospital, built in 1875 in Nişantaşı Pangaltı providing health services until the first years of the Republic and left deep traces in the Slavic-Orthodox world of Istanbul. The hospital was constructed with the great efforts of the Russian ambassador Ignatiev who was a strict Pan-slavist, the voluntary persons, and institutions, especially the Aynoroz Russian Monasteries. Nikolaev hospital did not only offered free health assistance to Russian and Orthodox in needs living in Istanbul, it also became the most comprehensive outpost for health, religion, and education serving Russia's Slavic brotherhood in the Ottoman capital. In the Russian Hospital, which used to modern health service methods according to possibility of the period, served the Slavic-Orthodox leaders, members of the Russian embassy, and the disciplined, self-sacrificing, faithful people who believed in the policy of Russia and living in Istanbul. The detailed information given about the hospital in our study is obtained from the book of V. P. Şepotyev, a doctor of Moscow University who came to Istanbul as the chief physician in 1890 and served in this hospital for many years. Şepotyev, who gave the hospital institutional identity, summarized the first 25 years

* Prof. Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Ordu / Türkiye, fatih2unalan@yahoo.com

of the hospital in his work titled *Dvadsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole* (S. Peterburg 1900).

Keywords: Russian Nikolaev Hospital, Nikolay Chudotvorets Church, Ignatiev, Şepotyev, Afon

Giriş

Kırım savaşı sonrasında imzalanan Paris Barış Antlaşması'yla durdurulan Rusya, Osmanlı toprakları üzerindeki hedeflerinden asla vazgeçmedi. Yayılımcı siyasetine set çeken antlaşmanın kendi lehine tadili için her fırsatı değerlendirdi. Bu arada zaferin sadece cephelerde kazanılamayacağını öğrenerek, bu tarihten itibaren aynen Batılı emperyalist ve sömürgeci devletlerin metotlarına yönelip, İstanbul'da güçlü bir diplomasi yanı sıra kiliseleriyle, ticari faaliyetleriyle, okulları, araştırma merkezleri ve sağlık kuruluşlarıyla etkin bir Rus lobisinin oluşumuna hız verdi. Böylece izleyeceği Osmanlı politikasında bu topraklarda yaşayan Ortodoksların ve Slav menşeli unsurların gönlünü fethetmeyi hedefledi. Propagandaya önem vererek Balkan Slavlarının tek hâmisi ve temsilcisi olma yönünde gayretli adımlar attı. Sırp, Bulgar ve Karadağlılardan oluşan Balkan birliğini kurup, üyelerinin Osmanlı devletine karşı isyanlara girişmesinin hazırlıklarını yaptı. Panslavist düşüncenin sıkı takipçilerini işbaşına getirdi. Bunların başında 1864'te orta elçi, 1867'den itibaren ise büyükelçi olarak İstanbul'da görev yapan, kendisine "Balkanların Çarı", "Moskof Paşa" gibi unvanlar yakıştırılan Nikolay Pavloviç İgnatiyev¹ bulunuyordu. Panslavizmin sahadaki aktif uygulayıcısı olan İgnatiyev, kısa sürede İstanbul'da tüm Ortodoksların hâmisi oldu. Ona göre Rusya, Doğu Hristiyanları için, Balkan Slavları için her şeyi göze almalıydı. Osmanlı bürokratları ile yakın ilişkiler kurmaya son derece önem veren İgnatiyev, Sultan Abdülaziz'e de yakın durarak Slav birliği düşüncesi önündeki engelleri ince bir diplomasi ile aşmaya çalıştı. Balkan Slavları uğruna Osmanlı topraklarındaki tüm krizleri derinleştirdi. Her platformda Doğu Hristiyanlarına zulüm yapıldığı, Balkan Hristiyanlarının baskı ile yönetildiği propagandasını işledi.

Rusya'ya yakın duran, bu yüzden de muhalifleri tarafından "Nedimof"² yakıştırması yapılan Mahmut Nedim Paşa'nın 1871'de sadarete getirilmesiyle Rus büyükelçinin Osmanlı makamları nezdinde nüfuzu daha da arttı. Osmanlı kamuoyunda "sakalını Rusya elçisi İgnatiyev'in eline verdi. Bâb-ı Ali'nin nüfuzu Rusya Sefâreti'ne geçti"³ şeklinde ifade bulan Mahmut Nedim Paşa ile İgnatiyev arasındaki yakın işbirliği devleti büyük felaketin eşiğine sürükledi. İgnatiyev'in ektiği tohumlar 93 Harbi'ne giden yolda Hersek'te başlayıp bütün Balkanlara yayılan isyan ateşiyle kendini gösterdi. Gerek İgnatiyev'in gerekse aynı düşüncelere ve ideallere sahip olarak İgnatiyev'in

1 İgnatiyev'in siyasi faaliyetleri ile ilgili bk. Hasan Demiroğlu – Feyzullah Uyanık, "Osmanlı ve Rus Kaynaklarına Göre General İgnatiyev'in Sultan Abdülaziz Dönemi Faaliyetleri (1864-1876)", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, TTK, Ankara 2014, s. 183-204, 265-277.

2 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 237.

3 Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40, yay. Cavid Baysun, TTK, Ankara 1991, s. 146.

sıkı bir takipçisi ve şâkirdi olan sonraki Rus büyükelçisi Nelidov'un gayretleriyle bu dönemlerde İstanbul'da Rus elçiliği bünyesinde Hristiyan Ortodoksları, Balkan Slavlarını himâye eden, onlara din, eğitim alanında, sosyal-kültürel ve sağlık alanlarında yardım eden gönüllü kuruluşlar ortaya çıktı. Rus Ortodoks kiliseleri, manastır-hanlar, okullar, araştırma merkezleri, sağlık kurumları açılarak Rusya'nın fiiliyatta da Hristiyan Ortodoksların gerçek koruyucusu olduğu hissettirildi. İlk kuruluşlar elçilik binaları içerisinde açılan kiliselerle din alanında oldu.

İstanbul'da Rus Ortodoks kiliseleri ilk defa 19. asırda ortaya çıkmaya başladı. Bunlardan bazıları Rus elçiliğine ait binalar içerisinde, bazıları ise Afon Rus manastırlarına bağlı olarak Karaköy'de müstakil binalar bünyesinde idi. Asrın sonlarına doğru İstanbul'da toplam yedi Rus Ortodoks kilisesi faaliyet gösteriyordu. Rus elçiliğinin Büyükdere'deki yazlık sarayının ikinci katında *Konstantin-Elena* adını taşıyan ahşap küçük bir kilise 1818'de ibadete açıldı. 1845'te Rus elçiliğinin Pera'da bulunan yeni elçilik binasının üçüncü katında *Nikolay Çudotvoret's Kilisesi* faaliyete geçti. Pangaltı'da Rus hastanesi bünyesinde ayrı bir yapı olarak 1876'da yine aynı adı taşıyan *Nikolay Çudotvoret's Kilisesi* kuruldu. 1894-1898 yılları arasında Mimar V. V. Suslov'un projesine göre 17. asır Moskova stilinde inşa edilen *San-Stefano (Yeşilköy) Kilisesi* Rus zaferinin bir nişânesi olarak faaliyete geçti. O dönemde Rus Afon Manastırları'na bağlı olarak Galata'da faaliyet gösteren, günümüzde "apartman kiliseler" ya da "çatı kiliseler" adıyla bilinen Panteleymonov, İlinsk ve Andreyev manastır hanlarının çatılarında etrafı teras ve galerilerle çevrilmiş soğan başlıklı Rus mimarisi tarzında üç kilise daha bulunuyordu. Galata manastır hanları İstanbul üzerinden Kudüşe giden Rus hacıların konaklaması, ibadet ve iaşelerinin temini için tamamen yardım maksadıyla kurulmuş olup üst katları da kendi dillerinde ibadet etmeleri için kilise olarak tasarlanmıştı. 1880'de kurulmuş olan Panteleymonov manastır hanının en üst katında *Panteleymonov Kilisesi*, hemen onun yanında bulunan İlinsk Manastır hanının en üst katında *İliy Kilisesi*, 1888-1890 tarihlerinde yine Galata'da inşa edilen çok katlı Andreyev manastır hanının üst katında *Andrey Kilisesi* kuruldu.⁴

İstanbul'da faaliyet gösteren kilise ve din merkezli kuruluşlara eğitim-araştırma alanları da dâhil edildi. 1894'te Rus elçiliğine bağlı olarak ünlü Rus Bizantolog Uspenskiy'in müdürlüğünü yaptığı İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü faaliyete geçerek Osmanlı topraklarında arkeolojik araştırmalar, Bizans bilimleri kursları düzenlemeye başladı.⁵ 1896'da Afon Rus manastırlarının desteğiyle İstanbul'da yaşayan yardıma muhtaç Rus çocukları için İstanbul Rus elçiliğine bağlı bir Rus mektebi açıldı. Buradan Rus dili ve Ortodoks kültürüyle yetişecek gençler Osmanlı topraklarında Rus misyonerlik faaliyetlerinin aktif üyeleri olacaktı. Rus elçisi Nelidov'un eşinin büyük gayretleriyle açılan bu okulda çoğunluğu Ortodoks Rumlardan oluşan her yıl yaklaşık 100 öğrenci eğitim görüyordu. Afon Rus Manastırları Kardeşliği'nin girişimiyle 1902'de İstanbul'da

4 M. V. Şkarovskiy, "Russkiye Pravoslavniye Obşini v Turtsii", *Vestnik PSTGU*, Vıpusk II: 1 (30), (2009), s.21-22. Bu manastır-hanlar hakkında bk. A. Koptev, *Vospominaniye o Poezdke v Konstantinopol', Kair i Ierusalim v 1887 Godu*, S. Peterburg 1888, s. 323-325.

5 Rus Arkeoloji Enstitüsü hakkında bk. Fatih Ünal, *Ruslar Bizans'ın Peşinde (İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü 1894-1914)*, İlgi Kültür Sanat, İstanbul 2015.

yaşayan Slav çocukları için yatılı bir mektep daha açıldı. Rus elçiliğinin himâyesinde, Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Uspenskiy'in vesayetinde faaliyet gösteren bu okulda 1913-1914 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde 88 öğrenci okuyordu. 1904'te bu defa Yeşilköy'de San-Stefano Kilisesi bünyesinde okullar açıldı.⁶ İnanç alanından, eğitim-bilim alanına kadar hayata geçirilen bu kuruluşların sağlık, din ve eğitim alanında en kapsamlısı Pangaltı Rus Nikolayev Hastanesi idi.

Emperyalist devletlerin sömürge ülkelerdeki en güçlü silahlarından biri gönüllü sağlık hizmetleri sunan yabancı hastanelerdi. Rus hastanesinin kuruluşundan önce İstanbul'da Rum ve Ermeni hastanelerinin dışında birçok yabancı hastane faaliyet göstermekteydi. İlk olarak 18. asırda Fransız sağlık kuruluşları ortaya çıkmış, 19. asırda ise Hollanda, Avusturya-Macaristan, Alman, İtalyan, İngiliz hastaneleri İstanbul'da faaliyete geçmişti.⁷ İstanbul'da bulunan diplomasi çevresinden, ticaret erbabından insanlar ya da geçici sürelerle İstanbul'da ikamet eden az sayıdaki Rusya vatandaşları sağlık hizmetlerini çoğu zaman bu hastanelerde almaktaydı. Rus buharlı gemilerinin faaliyete geçmesiyle birlikte İstanbul'da daimi kalıcı olmasa da Rusya vatandaşlarının sayısında büyük bir artış yaşandı. İstanbul üzerinden Kudüs'e giden Rus hacıları bir müddet İstanbul'da konaklıyor, sağlık sorunları çıktığında ya yeterince tıbbî müdahale alamıyorlar ya da yüksek meblağlar ödeyerek bu hastanelerde tedavi görüyorlardı. Rus gemilerinde çalışan denizciler sık sık sağlık sorunları sebebiyle bu hastanelerin kapısını çalıyordu. Çoğu zaman bu hastanelere Rusça dışında başka dil bilmeyen, sıradan Rus Ortodoksların girebilmesinde birtakım güçlükler de yaşanıyordu. Bu yönüyle Rusya vatandaşları için İstanbul'da bir hastane kurulması, yukarıda bahsettiğimiz Panslavist politikaların Osmanlı topraklarındaki ileri karakollarından biri olmanın dışında bir ihtiyaç halini de almış bulunuyordu.

I. Rus Nikolayev Hastanesi'nin Kuruluşu

İstanbul Rus Nikolayev Hastanesi⁸, şüphesiz dönemin İstanbul Rus elçisi İgnatiyev'in eserlerinden biridir. İgnatiyev daha 1869'da hastane kurma projesini hayata geçirmek istediğinde birtakım engellerle karşılaşmışsa da azimli, sabırlı ve ısrarcı tutumu sonucunda bu engelleri aşmıştır. Bunlardan en önemlisi finansal konularda idi. Birkaç yıl boyunca gerek Rusya'da, gerekse Osmanlı topraklarında gönüllü yardım kampanyaları düzenlenerek elde edilen gelirle önce İstanbul'da Rus elçiliği kanalıyla Beyoğlu Firuz Ağa mahallesinde bir arazi satın alındı. Ancak arazinin hemen yakınında bir cami ve tekke bulunuyor olması ve Müslüman dindar çevrenin, Avrupalı tarzda, içerisinde kilisesi, şapeli, okulu, konaklama mekânları bulunan yabancı bir

6 M. V. Şkarovskiy, "Blagotvoritel'nost' Svyato-Panteleymonova Manastırya", *Russkiy Afon XIX-XX Vekov*, V, Svyataya Gora Afon 2015, s. 717-720.

7 Osmanlı İstanbul'unda yabancı hastaneler hakkında detaylı bilgi için bk. Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, İstanbul 2010, s. 214-237. İtalyan Hastanesi için ayrıca bk. a. mlf., "Dersaadette İtalyan Hastanesi", *İstanbul'daki İtalyan İzi*, Ed. Burçak Evren, İstanbul 2008, s. 234-243.

8 *Saint Nicolas Rus Hastanesi, İstanbul Rus Nikolayev Hastanesi, Rus Nikol'sk Hastanesi, Gospital Sv. Nikolaya* adıyla da bilinen hastanenin Rusça yaygın karşılığı Русская Николаевская больница в Константинополе (İstanbul Rus Nikolayev Hastanesi) idi.

hastane kompleksinin komşuluğuna pek sıcak bakmayacağı ve bu durumun ileride aşılması güç sorunlar teşkil edeceği düşüncesiyle söz konusu arazinin satılmasına ya da takas edilmesine karar verildi. Zaten mahalle halkı da burada yabancılara ait bir hastane istemediğini ortaya koymuş, hükümet “halkın menfaatine uygun olmadığı” gerekçesiyle karşı çıkmıştı.⁹

İgnatıyev bunun için hükümet makamlarına müracaat etti. Yapılan görüşmeler neticesinde dönemin Hariciye Nazırı Reşit Paşa Osmanlı hükümetinin söz konusu araziye değerinin yaklaşık iki katı olan 5.000 Türk lirası karşılığında hazineye devraldığını ilan etti.¹⁰ İgnatıyev'in Osmanlı devlet adamlarıyla kurduğu yakın ilişkiler neticesinde Ruslar bu alışverişten büyük bir kazançla çıkmış oldu.¹¹ Bu parayla (5.000 Türk Lirası) hiç vakit kaybetmeden öncesine göre daha geniş ve müstahkem, ayrıca Müslüman çevrenin gözlerinden irak bir noktada, Ermeni tüccar Bogos'un eşine ait Pangaltı'daki arazi satın alındı.¹² Ayrıca içerisinde üç katlı ahşap bir bina bulunuyordu. Hastane binası ve müştemilatının inşası için yeni finans kaynakları bulmak üzere İgnatıyev 1873 yılı sonlarında Petersburg'a hareket etti. Çar tarafından 130 bin Frank tahsisat çıkarıldığı gibi, İstanbul üzerinden Afon'a ve Kudüs'e giden Rusya vatandaşı hacılardan ve Boğaz'dan geçen Rus gemilerinden hastane yararına haraç alınması konusunda izin alındı. Ayrıca İstanbul'dan geçen ya da İstanbul limanlarında bulunan Rus savaş gemilerinde görevli mürettebatın yapılması planlanan hastanede sağlık hizmetlerinin ücretsiz karşılanması karşılığında her yıl belirli bir tahsisat yapılması teklifiyle Rusya Denizcilik Bakanlığı'na müracaat edildiye de, Amiral Lesovskiy, bakanlığın bütçesinin sınırlı olduğu gerekçesiyle bu teklifi geri çevirdi. Bunun yanı sıra Moskovada şehir idaresi bünyesinde ayrı bir bağış kampanyası organize edildi.¹³

Hastanenin kuruluş faaliyetlerini yürütmek üzere İstanbul'da elçilik mensupları ve eşlerinden oluşan özel bir komite oluşturuldu. E. B. İgnatıyeva başkanlığında oluşturulan bu komitede elçilik müşavirinin eşi O. D. Nelidova, konsolosun eşi S. P. Hitrova, elçilik hekimi V. K. Karakonovskiy ve elçilik sekreteri K. A. Gubastov bulunuyordu. Hastanenin ilk tüzüğünü hazırlayan bu komiteye hastanenin yönetimi de verildi. İstanbul tüccarlarından Ermeni asıllı Rusya vatandaşı Baltazar Şaburov gerek hastane masraflarının karşılanmasında gerekse bu işlerin Osmanlı hükümeti nezdinde takibinde Rus elçiliği ile birlikte büyük bir rol oynadı.¹⁴

9 V. P. Şepotyev, *Dvadsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinople*, S. Peterburg 1900, s. 6-8; Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 232.

10 V. P. Şepotyev, *age.*, s. 6-8

11 Mahmut Nedim Paşa (Nedimof) ile İgnatıyev'in, devleti mali açıdan büyük bir sıkıntıya götüren 1875 yılı bütçe açıklarının ne şekilde kapatılacağına dair karar açıklanmadan ellerindeki tahvilleri satarak büyük bir servet kazandıkları rivayetleri (Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40, s. 146-147; Hasan Demiroğlu – Feyzullah Uyanık, “Osmanlı ve Rus Kaynaklarına Göre General İgnatıyev'in Sultan Abdülaziz Dönemi Faaliyetleri (1864-1876)”, s. 202-203) düşünüldüğünde, hastane arazisinin devlet adına değerinden oldukça yüksek bir meblağa satın alınması karşılıklı kirli çıkar ilişkilerini ortaya koymaktadır.

12 Mart 1924 yılında bu arsanın hukuki durumuna dair Beyoğlu Umur-ı Tasarrufiye Müdürlüğü'ne yaptırılan tahkikat neticesinde Teşvikiye Mahallesi, Mekteb-i Harbiye Sokağında olan bu arsanın Osmanlı tebaasından Ermeni tüccar Hacı Bogos'un zevcesi Eftin'in uhdesinde olduğu ve Rus Büyükelçiliği'ne onun tarafından devredildiği anlaşılmıştır; *BOA, HR. İM*, 96/45, Lef 4, 24 Mart 1340/23 Mart 1924.

13 V. P. Şepotyev, *Dvadsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinople*, s. 8-9.

14 *Age.*, s. 9-10.

Hastanenin ve hastane kilisesinin temel atma törenleri 4 Nisan 1874'te yapıldı. Bu tarihten yaklaşık bir ay sonra, arsa içerisindeki üç katlı ahşap binada geçici olarak hastane hizmetleri verilmeye başlandı. Büyük prenses Aleksandra Petrovna hastaneyi himâyesine alarak Rusya'dan hastane kıyafetleri, gömlekler, battaniyeler, mutfak malzemeleri gönderdi. Yine onun talimatı üzerine hastanede görev yapmak üzere Petersburg'da bulunan Pokrovsk Cemiyeti'nden gönüllü rahibe-hemşireler İstanbul'a gönderildi.¹⁵ Pokrovsk Cemiyeti Rus Kızılhaç'ından bağımsız olarak dünya Ortodokslarına sağlık hizmeti götüren dini karakterli bir kuruluş idi. Burada Ortodoks din, kültür ve ahlâkıyla disiplinli bir biçimde yetişen hemşireler savaş esnasında cephelerde dahi vazifelendirilmekteydi. İstanbul Rus Nikolayev Hastanesi'nde hizmet etmek üzere İstanbul'a gönderilen ilk rahibe-hemşireler kısa bir süre önce Osmanlıya karşı Balkanlarda savaşıyan isyancı Sırp ve Karadağlıların yardımına gönderilen 19 hemşire arasından seçilmişlerdi. Bu hemşireler İstanbul'a 1 ya da 3 yıllığına gönderilmekteydi.¹⁶ 1880-1881'de görevde olan rahibe-hemşirelerin isimlerinin; Başrahibe Sör İrene, yardımcı rahibeler Paraskevi, Melania, Henia ve Vera olduğu biliniyor.¹⁷

Hastane¹⁸ kompleksinin inşası ve sağlık faaliyetlerinin yürütülmesi için kuruluş aşamasında bağış kampanyaları hızlandırıldı. Afon Rus-Ortodoks manastırları bu dönemde gerek Rusya'da gerekse daha başka ülkelerde, yeni kiliselerin yapımında ya da tamirinde, Ortodoks dini mekteplerin açılmasında gönüllü yardım kuruluşlarının başında geliyordu. Bu manastırlar İstanbul Rus hastanesinin ve kilisesinin yapımında yine önemli ekonomik katkılar sundular. Hastanenin kuruluşunda ve ilerleyen yıllarda en fazla bağış yapan kişi ve kurumlar şunlardı:

Tablo 1. *Hastaneye En Fazla Bağış Yapanlar ve Miktarları*

Yılı	Kimliği	Miktarı/Birimi
1869	İstanbul'da yaşayan Rusya vatandaşı Antoniadis	18.759 Frank
1874	Rus tüccar Suşkin	1.000 Ruble ¹⁸
1878	Rus tüccar Plotnikov	4.000 Ruble
1881	Afon Rus Andreyevsk Manastırı	500 Türk Lirası
1881	Emekli Yarbay Kotelnitskiy	5.000 Ruble
1882	Afon Rus Panteleymon Manastırı	100 Türk Lirası
1882	Afon İliy Manastırı	500 Ruble
1883	Afon Rus Panteleymon Manastırı	150 Türk Lirası
1883	Rusya vatandaşı Odessalı Hadji Magomet Hüsseyin Kerim Oglu (Hacı Muhammet Hüseyin Kerimoğlu)	200 Türk Lirası
1885	Afon İliy Manastırı	500 Ruble
1888	Tüccar A. S. Kostelnikova	1.119 Ruble

15 Age., s. 10.

16 "Pokrovskaya Obşına Sestyor Miloserdıya", www.omophor.ru [Erişim tarihi: 05.02.2018].

17 Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 232; a. mlf., "Rus Hastanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 6, İstanbul 1994, s. 370.

18 1 Türk Lirası yaklaşık 8 Ruble 50 Kapık, 1 Kuruş ise 8 Kapık değerinde idi.

1890	Rusya vatandaşı Yusufaki Dimitriadi	1.356 Türk Lirası
1897	Rusya vatandaşı Zaharov	564 Türk Lirası
1897	Afon Andreyevsk Manastırı Rahibi İnnokenti (Sibiryakov)	500 Ruble

Kaynak: V. P. Şepotyeve, *Dvadtsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole*, s. 11.

Hastanenin yeni binasının açılış töreni, Rus elçiliği ve konsolosluğu mensupları yanı sıra Yunan, Sırp, Romen ve Karadağ diplomatik temsilcileri ile bazı hekimlerin katılımıyla 6 Aralık 1875'te gerçekleştirildi. Ardından daimi gelir kaynakları temini için girişimlerde bulunuldu. Temmuz 1876'da yayınlanan bir kanunla Boğazdan geçen Rus ticaret gemilerinden ve Osmanlı topraklarına giren Rusya vatandaşlarından belirli bir miktar haraç alınması kararlaştırıldı. Yine aynı yıl Ocak ayından itibaren Osmanlı imparatorluğu hudutları dâhilinde vazifeli konsoloslar aracılığıyla alınan bu kararlar hayata geçirildi.¹⁹

Hastanenin kuruluşundan itibaren 1890 yılına kadar tıp/sağlık kısmının yöneticiliğini Rus elçiliği hekimi V. K. Karakonovsk yaptı. Yardımcılığını sırasıyla Lyubert, Tomaşev ve uzun bir süre İgnatoviç yürüttü. İstanbul Rus elçisi Nelidov döneminde hastane idaresinde bazı düzenlemeler yapıldı. Başhekimlik ihdas edildi. Moskova Üniversitesi Terapi Hastanesi Kliniği'nden V. P. Şepotyeve bu göreve getirilerek uzun süre hastanenin başhekimliğini yaptı.²⁰

2. Hastanenin Mevkii

İstanbul Rus hastanesi o dönemde şehrin merkezden uzak, تنها ve az meskûn mahallerinden biri olan Pangaltı'da idi. Burada seyrek evler ve işlenen tarlalar arasında geniş ve boş araziler bulunuyordu. Rus hastanesinin bulunduğu mevki şehrin daha meskûn kısımlarında yer alan diğer yabancı hastanelerle mukayese edildiğinde en iyisi sayılıyordu. Hastane ana binasının pencerelerinden denize kadar uzanan geniş bir yeşil vadi, onun ötesinde Boğaz, Asya sahilleri, Marmara denizi, Kız kulesi ve daha ileride ufukta Prens adaları görünüyordu. Vadinin eğimi boyunca bağlar, bahçeler, sık yeşilliklerin derinliklerinde ise kestane ağaçları serpiliyordu. Pera istikametinde biri muharebe eğitimi, diğeri biniş eğitimi için olmak üzere oldukça geniş iki askerî eğitim alanından oluşan Harbiye bulunuyordu. Daha ileride ise ağaçlarla kaplı, mezar taşları sağa sola savrulmuş ve uzun süredir ölü gömülmesine izin verilmeyen eski bir Ermeni mezarlığı uzanıyordu. Hastanenin kuzeydoğu tarafı kısa bir süre önce yapılaşmaya gidilmiş olan Nişantaşı'yla sınırlıydı. Bu dönemde Nişantaşı bazı yabancı tüccarların, gayrimüslim seçkin tabakanın ve üst düzey Osmanlı devlet adamlarının yaşadığı bir muhit idi. Devlet adamları burada bir kısmı kendilerine, bir kısmı da devlete ait bahçeli müstakil konaklarda yaşıyordu. Nişantaşı'nın ötesinde ise tarlalar ve bahçeler olabildiğince uzanıyordu.²¹

19 V. P. Şepotyeve, *Dvadtsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole*, s. 11.

20 *Age.*, s. 12.

21 *Age.*, s. 14-15. Hastane, Nişantaşı'nda Mektep Sokağı (sonraki Dershane Sokağı) ile Teşvikiye Caddesi (sonraki Vali Konağı Caddesi)'nin kesiştiği noktada idi.

1887'de hac ziyareti için Kudüs istikametine yola çıkan ve bir müddet İstanbul'da konaklayan Koptev, Rus hastanesini ve kilisesini ziyaret eder ve gözlemlerini şöyle anlatır:

Atlı demir yolu boyunca Pera'nın sonunda en muhkem noktada kurulmuş olan Rus Hastanesi'ne gittik. Hastane eski elçi Graf İgnatıyev tarafından yaptırılmış olup yazlık ve kışlık iki ayrı binadan oluşuyor. Avlunun ortasında küçük bir bahçesi bulunuyor. Kilise de dâhil bütün binalar duvarla çevrili. Hasta odaları yüksek, havadar ve hastaların rahat ve huzuru için gerekli diğer tüm donanımlara sahip. Her katta özel banyo ve son derece temiz bir mutfak bulunuyor.²²

Koptev'den birkaç yıl sonra İstanbul'a gelen Rus gazeteci yazar Lender, hastane ve kilise hakkında şu değerlendirmeleri yapar:

İstanbul Rus hastanesi yetkililerinden biri bana 'burada gördüğünüz Rus Sokağı'mız büyük zorluklarla kuruldu. Hükümet bize özel imkânlar sunmuyor. Buraya gelen Rus vatandaşlarının pasaportlarından elde edilen konsolosluk bağışlarıyla ve Rus gemileriyle boğazdan geçenlerin ödediği haraçla ayakta duruyoruz' dedi. İstanbul'un Rus Sokağı çok zengin değil. Ancak kendine ait bir arazisi var. Bu arazi Türk hükümetinden 5.000 Türk Lirasına satın alınmış. Küçük kilisesi harika resimlerle tezyin edilmiş. Kilisenin yanında kilise görevlileri için iki katlı bir ev, az ötesinde bahçede bir papaz evi inşa edilmiş. Ben kilise bahçesine çıktım. Taş duvarın yukarısında yüksekte köşeli kameryeden komşu sokaklara ve bahçelere geniş bir manzara açıldı. Biraz ileride aşağıda ise zarif Pera'nın Avrupai insan sürüsünün ve Galata'nın kirli ticaretinin dumanı yükseliyordu.²³

3. Hastane Kompleksi

Hastanenin arazisi, yapıları, binaların mimari özellikleri, iç ve dış donanımları hakkında başhekim Şepotıyev detaylı bilgiler verir. Bu bilgilere göre Rus hastanesinin bahçesiyle birlikte tüm diğer müstamilatının kapladığı alan 3.834 metre kare (1.800 kv. sajen) idi.²⁴ 1899 yılına gelindiğinde bu alanda 11 müstakil yapı, avlu ve bahçe yer alıyordu. Beşgen bir şekil arz eden tüm arazinin bir tarafı komşu bir araziyle diğer dört tarafı ise sokaklarla çevriliydi. Müstakil yapılar; hastane binası, dispanser ile iki hekim dairesinin bulunduğu bir yapı, hastane bekçileri için tahsis edilen bir ev, bir kilise, rahibelerin konakladığı bir ev, papazın dairesiyle birlikte bir

22 A. Koptev, *Vospominaniye o Poedzke v Konstantinopol', Kair i Ierusalim v 1887 Godu*, s. 322-323.

23 N. N. Lender, *Putnik. Po Evrope i Vostoku*, S. Peterburg 1908, s. 129.

24 Hastane, biri 1883'te ve diğeri 1887'de olmak üzere hemen yanı başındaki arazileri de alarak genişlemiş bulunuyordu. Bk. Oya Dağlar Macar, "Rus Hastanesi", *Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sağlık, Kongre Bildiri Kitabı*, İstanbul 2010, s. 634. Ayrıca sorunlu bir kısmı daha söz konusuydu. 1924'te yapılan bir tahkikatta yandaki bir arsanın daha 1874'te hastaneye ilave olunmak üzere Rusya Sefareti adına kaydedildiği, ancak Ermeni milletinden Onnik'in eşine kayıtlı olduğunun ortaya çıktığı bilinmektedir (*BOA, HR. İM*, 96/45, Lef 2, 23 Mart 1924); 1890'larda başhekim Şepotıyev'in, hastaneyi ziyarete gelen gazeteci yazar Lender'e, hastanenin bitişiğindeki bir arazinin satın alınarak hastaneye eklenmesi arzusunun dile getirdiği, ancak o zaman için bu arzusunun gerçekleşmediği de biliniyor. Bk. N. N. Lender, *Putnik. Po Evrope i Vostoku*, s. 123.

şapel, odunluk, çamaşırılık, Türk hamamı ve 1892'de Rus elçisi Nelidov'un girişimiyle hastane bünyesinde inşa edilen ahşap Rus okulundan oluşuyordu. Yerel halkın çocuklarına ücretsiz Rus dili eğitimi veren bu okulun öğrencilerinin hemen tamamı Rum idi.²⁵

Hastane ana binası taşla örülmüş üç katlı bir yapı idi. Her katta uzunlamasına koridor bulunuyordu. Bu üç koridor sonunda birbirine zıt simetrik biçimde yapılmış taş merdivenle koridorlar birbirine bağlanıyordu. Hastane, literatürdeki adıyla "pavyon sistemi"nde kurulmuş idi. Bütün pavyonlarda ışık tepeden buzlu camdan süzülerek yeraltı ölü galerilerine ulaşıyordu. Bu sistemde Berlin'in *Städtisches Krankenhaus am Urban* hastanesi örnek alınmıştı. Pavyondan galeriye merdivenle indirilen ölü hiçbir hasta görmeksizin morga taşınabiliyordu. Zira ölen hastanın diğerleri üzerinde olumsuz psikolojik tesirleri son derece önemli görülüyordu.²⁶

Şepotiyev'in verdiği bilgilere göre hastanedeki bütün yataklar demirden imal edilmiş tel örgülüydü. Hastanedeki her bir yatağın yedek yatağı, çarşafı ile hasta kıyafetleri mevcuttu. Her bir yatak için beş adet yatak çarşafı, battaniye kılıfı ve yastık yüzü, iki adet yatak, yazlık ve kışlık olmak üzere iki battaniye, yedi adet gömlek, yedi adet iç çamaşırı ve çorap, altı adet mendil, dört adet havlu ve el peçetesi, yazlık ve kışlık olmak üzere iki bornoz ve bir çift deri ayakkabı bulunuyordu. Geniş koridorun sonunda üzeri muşambayla kaplı uzunca bir yemek masası yer alıyordu. Yatağa mahkûm zayıf hastalar istisna tüm hastalar öğle ve akşam yemeklerini burada yiyordu. Hastane binasının her üç katı elektrikli zil tesisatıyla birbirine bağlıydı. Başhekimin dairesinden de hastaneye bir hat çekilmişti. Hastanede her daim nöbetçi hemşire bulunuyordu. Yine üçüncü katta yer alan nöbetçi hemşire odasından yemekhaneye bir iletişim hattı çekilmişti. Hastanede zayıf hastaları taşımak için, birisi koltuk biçiminde, diğeri yatış pozisyonunda gergin keten bezinden mamul iki sedye bulunuyordu.²⁷

Hastanenin su ihtiyacı Terkos ve Taksim'den gelen suların rezerve edildiği su haznelerinden karşılanıyordu. Gerek hastane ve diğer müştemilatın suyu gerekse bahçenin sulaması buradan yapılıyordu. Hastanenin bütün katlarına su tesisatı çekili idi. Katlara ulaşan su her katta kurulu büyük cam rezervlerde filtreleniyordu. Hastanenin giriş katında yer alan termosifon sayesinde katlara sıcak su ulaştırma imkânı da vardı. Bahçe sulamasında ise, mahzenden havuza pompalanan sular buradan bütün bahçeye kanallar vasıtasıyla ulaşıyordu. Hastanenin atık suları ise yeraltına döşeli borularla şehrin ana halterlerine bağlanıyordu.²⁸ Hastanenin tuvaletleri ferah, aydınlık ve havalandırma bakımından oldukça iyi durumda idi. Birisi o dönemde bütün Batı Avrupada yaygın olan ahşaptan oturmali, diğeri ise çömelerek ve zemin üzerinde kolayca doğrulabilen Türk tipi iki türde tuvalet mevcuttu. Hastanenin ısınması sobalarla sağlanıyordu. Yazın sıcak havalarda ise havalandırma doğal yöntemlerle yapılıyordu. Hastane binasının ana girişinin tam karşısında

25 V. P. Şepotiyev, *Dvadsatipyatiletie Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole*, s. 16-17.

26 *Age.*, s. 17.

27 *Age.*, s. 19.

28 *Age.*, s. 16, 23-24.

bahçeye bir çıkışı bulunuyordu. Yazın tüm kapılar, pencereler sonuna kadar açılarak binanın her tarafına temiz hava ulaşması sağlanıyordu.

Hastanede koridorların ve hasta koğuşlarının duvarları koyu kahverengi renkte yağlı boya ile boyalıydı. Hastanenin birinci katında eczane, laboratuvar, hemşireler için ortak bir yemek masası, bayan hizmetçiler için bir oda, banyo ve bir adet hasta odası bulunuyordu. İkinci katta hekimlerin odaları, kütüphane, hemşire odası, tedavi ve diğer giderler için günlüğü 5 Frank olan ücretli hastalara mahsus dört özel oda, ameliyathane ve bir banyo bulunuyordu. Üçüncü katta ise ücretsiz yatış yapan yardıma muhtaç hastalar için ortak koğuş yer alıyordu. Bunun dışında beş adet ortak koğuş vardı ve ücret ödeme imkânına sahip hastalar için ortak koğuşlar da günlük 2 Frank idi. Bunlardan birisi kadınlar için olup yedi hasta kapasiteli idi. Diğer dört koğuş ise erkek hastalara mahsus olup, 12, 8, 4 ve 2 hasta kapasiteli idi. Toplam 40 yataklı hastanede yataklardan 7 tanesi kadınlara mahsus idi. 4 yatak günlüğü 5 Frank ödeyen hastalara mahsus olup özel odalarda bulunuyordu. 8 yatak zührevi hastalıklara ayrılmıştı. Bu hastaların çoğunluğunu Rus gemilerinde çalışan mürettebat oluşturuyordu. Kış aylarında yatan hasta sayısı artıyordu. Toplam 40 yataktan 26'sı kışın dolu, 14 tanesi ise bazı zamanlar boş kalabiliyordu.²⁹

Ameliyathanenin duvarları ve tavanı beyaz yağlı boya ile boyalı, zemin tümüyle açık renk akçağaç döşeli idi. Ameliyat masası Budapeşte'de özel olarak hazırlanmıştı. Cerrahi malzemenin muhafaza edildiği cam çekmeceli dolap Berlin'den getirilmişti. Daha küçük bir dolapta ise sterilizasyon araçları ve pansuman aletleri yer alıyordu. Hastane eczanesindeki ilaçlar Paris'te *Louis Amour Fabrikası*'nda özel olarak hazırlatılan cam kutularda muhafaza ediliyordu.³⁰

Hastane binasının üçüncü katının üzerinde geniş bir çardak bulunuyordu. Onun üzerinde çatıyla eşit mesafede yer alan küçük bir asfalt teras mevcuttu. Terasa dikilen uzun bir direkte Pazar ve bayram günlerinde beyaz zemin üzerinde kıvılcık haçlı üç renkli Rus bayrağı dalgalandırılıyordu. Bina, kapalı bir koridorla mutfığa bağlanıyordu. Mutfakta tam orta yerde demir dökümden büyük bir ocak, ekmek ve börek pişirmek için ayrıca bir Rus sobası bulunuyordu. Mutfığın zemini gri ve siyah dama taşından çimento parke kaplama idi. Mutfığın hemen yanında erzak deposu bulunuyordu. Hastanenin ikinci katından asfalt terasa bir çıkış bulunuyordu. Teras yatak hastalarının açık havada hasır yataklarda temiz hava alması için kullanılıyordu.³¹

Hastanenin çamaşırhanesi iki katlı büyük taş yapı bir bina idi. 1898'de inşa edilmiş olan bu binanın aşağı katı çamaşır yıkama işlerine, üst katı ise kurulama ve ütü işlerine ayrılmıştı. Tüm bu işlemler için her türlü araç-gereç donanımı mevcuttu ve oldukça titiz, temizlik bakımından ise son derece özenli hareket ediliyordu. Çamaşır ilk önce beton havuzda, ardından bakır bir kazanda yıkıyor, daha sonra ise sıcak suyla son bir yıkama yapılarak işlem tamamlanıyordu. Yazın sıcak mevsimlerde çamaşır açık havada kurutuluyor ve bazı küçük parçalar ütüleniyordu.³²

29 Age., s. 22-23.

30 Age., s. 25.

31 Age., s. 21.

32 Age., s. 18.

Ayakta tedavi gören hastalara hizmet veren dispanser hastanede görev yapan iki hekimin dairesinin bulunduğu müstakil bir yapının alt katında idi. Hemen her gün sabahtan itibaren hasta kabulüne başlayan ve günde ortalama 40-60 civarında, bazı günlerde ise 100'ün üzerinde hasta kabul eden dispanser bölümü bu yoğunluğa göre mekân itibarıyla biraz dar idi.³³

Hastanenin yiyecek-içeceklerinin bir kısmı Rusya'dan, bir kısmı ise İstanbul'dan temin ediliyordu. Rusya'dan yılda iki ya da üç kez un, yağ, şeker, tahıl ürünleri gibi stoklanabilen tür ve miktarda gıdalar getirtiliyordu. Et, süt, meyve, sebze, ekmek gibi diğer gıdalar İstanbul'daki tüccarlar tarafından günlük olarak hastaneye getiriliyordu. Tüccarlar tarafından getirilen bu gıdalar deftere kaydediliyor ve her ayın ilk günü ödemeleri yapılıyordu. Odesa istikâmetine gümrüksüz Boğazdan geçen yardım donanmasına ait gemilerden alınan çaylar kutular içinde Çin'den geliyordu. Natural yerli şarap İstanbul'da büyük şişelerde ya da fiçılarda satın alındığında oldukça ucuza mal ediliyordu. Çamaşırhane binasına bitişik bulunan kümeste yetiştirilen tavuklar yıl boyunca yetecek tavuk ve yumurta ihtiyacını karşılıyordu. Bu tarihlerde İstanbul'da kümes hayvanlarının pahalı olduğu biliniyor. Hastanede yemek işlerinde porsiyon sistemi uygulanıyordu. Birinci porsiyon öğleyin etli çorba, akşam sade çorbadan oluşuyordu. Pirinç, patates, ırmık, arpa, tel şehriye olmak üzere hastalara her gün farklı bir çorba veriliyordu. İkinci porsiyon öğleyin etli çorba, etli yemek, akşam ise sade çorba yanı sıra pirinç ya da lapa (ırmık), puding, komposto, kisel³⁴ gibi ilave yiyecekler veriliyordu. Porsiyonlarda ekmek bulunuyordu. Hekimlerin önerisi üzerine bazı hastalara porsiyonlar dışında süt, yumurta gibi gıdalar da veriliyordu. Bütün hastalara günde iki defa; sabah saat 7'de ve öğleden sonra saat 3'te çay veriliyordu. Bazı hastalar sütlü çay tercih ediyordu. Ekmek yemesine müsaade edilen bazı hastalar ise ekmekle çay içiyordu. Yine hekimlerin müsaadesi üzerine hastalar şarap, konyak ve kahve içebiliyordu.³⁵

4. Hastanenin Yönetimi

1890'lı yıllarda hastanenin tahakkuk işleri, bütçesi, gelir-gider işleri vazifesi Rus elçiliği tarafından General konsolos A. E. Lagovskiy'e havale edilmişti. Hastanenin tıbbi hizmetlerinin yöneticiliğini ise bu dönemde başhekim olarak görev yapan Şepotjev yürütüyordu. Başhekim yardımcısı L. İ. İgnatoviç idi. Hastanenin cerrahi kısmına 1890 yılından itibaren Alman Hastanesi Cerrahi Bölümü yöneticisi Doktor Kamburoğlu nezaret ediyordu.³⁶

Hastanede biri başhemşire olmak üzere toplam altı hemşire görev yapıyordu. Bu hemşireler Petersburg Pokrovsk Cemiyeti tarafından hastane hizmetleri için özel olarak vazifelendirilmekteydi. Hastanenin iç düzeni, hizmetler, mutfak ekonomisi, çamaşırhane ve diğer hizmetler Başhemşire A. A. Şişkin tarafından idare ediliyordu. Geri kalan beş hemşireden biri

33 Age., s. 22.

34 kisel, meyve suyu ya da süt gibi içeceklerin nişasta ile kaynatılarak elde edilen bir içecek türü.

35 V. P. Şepotjev, *Dvadsatipyatiletie Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinople*, s. 32-33.

36 Age., s. 30. Hastanede farklı zamanlarda başka hekimlerin de görev yaptığı biliniyor. Dr. Pleskov, Dr. Hadumoğlu, Dr. Gabrielidis, Dr. Elefteriadis bunlardan bazılarıdır. Bk. Nuran Yıldırım, "Rus Hastanesi", s. 370.

eczacı idi ve gerek hastanede yatılı tedavi gören hastalara, gerekse ayakta tedavi gören hastalara ilaç hazırlamakla vazifeliydi. Diğer dört hemşire sırasıyla hasta nöbeti tutuyordu. Bazen hasta yoğunluğuna göre aynı anda iki hemşirenin birlikte nöbet tuttuğu da oluyordu. Hemşireler nöbet saatleri dışında dikiş işleriyle de uğraşıyordu. Zira hastalar için gerekli tüm çamaşırlar, kıyafetler, yatak takımları ve diğer dikiş işleri hastanede hazırlanıyordu. Hastanenin daimi hizmetlerinde toplam 10 kişi bulunuyordu. Bunlar; üç hademe, iki bayan hizmetçi, terzi, aşçı, aşçı yardımcısı, çamaşırhane ocakçısı ve bir de kilise bekçisinden oluşuyordu. Kendi özel evlerinde kalan iki çamaşırcı yıllık belirli bir maaş karşılığında çamaşırhane görev yapıyordu.³⁷

Tablo 2. *Hastane Çalışanlarının 1899 Yılı Maaş Tablosu*

Sayı	Görev	Maaş (Yıllık/Aylık)	Konaklama
1	Başhekim	300 Türk Lirası (Yıllık)	Lojman
1	Başhekim Yardımcısı	120 Türk Lirası (Yıllık)	Lojman
1	Başhemşire	2 Türk Lirası (Aylık)	
5	Hemşire	1,5 Türk Lirası (Aylık)	
1	Terzi	3 Türk Lirası (Aylık)	
2	Çamaşırcı ve Yardımcısı	3 Türk Lirası (Aylık)	
1	Ocakçı	3 Türk Lirası (Aylık)	
1	Aşçı	3 Türk Lirası (Aylık)	
1	Bahçıvan	2 Türk Lirası (Aylık)	
1	Baş hizmetli	2 Türk Lirası (Aylık)	
1	Aşçı Yardımcısı	1,5 Türk Lirası (Aylık)	
4	Hizmetli	1,25 Türk Lirası (Aylık)	

Kaynak: V. P. Şepotyeve, *Dvadsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsi v Konstantinopole*, s. 30-31.

5. Hasta Sayısı ve Hasta Profilleri

Hastane her ne kadar milliyet ve inanç farkı gözetilmeksizin tüm hastalara açık görülse de, hastaların milliyetlerine bakıldığında kuruluşunun politik arka planında yer alan Panslavizm düşüncesinin ve Ortodoks kardeşliğinin tatbik edildiği ve bir hayli sonuç verdiği görülmektedir. Nitekim yatan hasta verileri Ruslardan sonra ilk sıralarda Karadağlıların, Bulgarların, yerel unsurlardan da Rumların olduğunu ortaya koymaktadır. Hastanenin kuruluşundan itibaren ilk yıllarına ait yatan ya da ayakta tedavi gören hasta verileri bilinmiyor. Hastane 1877-1878 Türk-Rus Harbi (93 Harbi) yıllarında faaliyetlerine ara vermiş ve bu dönemde, hastalar ve savaş yaralıları ile ilgili uluslararası cemiyetin yönetimi altında bulunmuştur. Bu yüzden ancak savaş sonrası hastane raporlarına yansıyan veriler sağlıklı takip edilebilmektedir. Bu verilere bakıldığında ilk 10 yıla (1881-1890) göre ikinci 10 yılda (1891-1898) tedavi gören hasta sayısında belirli bir artış olduğu görülmektedir. Hastaların çoğunluğunu, ailelerini memleketlerinde bırakıp İstanbul'a çalışmaya

³⁷ V. P. Şepotyeve, *age.*, s. 30-31.

gelen Bulgaristanlı, Karadağlı işçiler ile yine ailesiz olarak geçici bir süreliğine İstanbul'da bulunan Rus deniz kuvvetlerine mensup askerler ve Rus Ticaret kumpanyasına³⁸ ait gemilerde ya da Rus bandırası altında seyrüsefer eden yelkenli gemilerde çalışan Ruslar oluşturuyordu. Bu yüzden kadın hasta oranı oldukça düşük olup %10 civarında idi. Milliyetleri itibariyle hastaların neredeyse tamamı Slav unsurlar ile yerli Rum ve Ermenilerden oluşuyordu. Bunlar içerisinde Ruslar çoğunlukta idi.³⁹ Az sayıda da olsa Türk ve Yahudi hastaların tedavi edildiği görülmektedir.

1892'de hastane toplam 9.096 hasta kabul etmiştir. Bu tarihte yataklı tedavi gören 354 hastanın 337'si ücretsiz, 17'si ücretli tedavi edilmiştir. Bu hastaların sadece 25'i kadındı. Hastalarda en sık, periyodik ateş, tifüs, influenza (İspanyol nezlesi), kronik sıtma, akut ve kronik bronşit ile akciğer tüberkülozu vakaları müşahede edilmiştir. Aynı yıl toplam 38 cerrahî müdahale yapılmıştır.⁴⁰

Tablo 3. Milliyetleri İtibariyle Yıllara Göre Hasta Sayıları

Yıl	Rus	Karadağlı	Bulgar	Sırp	Rum	Ermeni	Türk	Yahudi	Diğer Milliyet	Genel Toplam
1881	108	55	60	4	30	18	4	3	8	285
1882	85	53	55	3	21	9	2	4	1	233
1883	104	60	84	5	23	14	3	0	-	299
1884	79	52	62	10	37	10	3	5	-	258
1885	70	48	52	7	28	29	4	3	-	241
1886	55	50	48	4	22	11	2	8	-	200
1887	79	49	54	4	27	26	4	6	-	249
1888	101	62	85	5	45	13	4	8	-	323
1889	106	71	75	9	55	10	4	7	-	337
1890	71	98	70	3	16	15	2	1	3	279
1891	94	76	88	6	16	13	3	6	10	312
1892	75	104	124	12	16	11	2	5	5	354
1893	116	146	116	1	18	22	1	3	9	433
1894	94	96	77	4	29	28	2	4	9	344
1895	90	94	96	7	22	18	4	3	4	338
1896	133	60	77	16	19	22	2	3	7	345
1897	130	89	98	9	17	15	7	-	8	368
1898	114	70	98	9	23	7	2	5	10	329

Kaynak: V. P. Şepotyev, *Dvadstipyatiletije Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinople*, s. 34-36.

1892 ve 1893 yıllarında grip salgınının yaygınlaşması dolayısıyla bu tarihlerde hasta sayısında belirli bir artış yaşanmıştır. Yine bu tarihlerde Ortadoğu'da koleranın yaygınlaşmasına paralel

38 Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası için bk. Mesut Karakulak, *Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası (ROPİT) ve Osmanlı-Rus Ticari İlişkileri (1856-1914)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017; a. mlf., "Buharlı Çağında İstanbul'da Bir Rus Vapur Kumpanyası", *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, Gece Yayınları, Ankara 2017, s. 657-676.

39 V. P. Şepotyev, *Dvadstipyatiletije Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinople*, s. 34-36.

40 Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 232.

olarak hacca giden Rusların sayısında görülen azalma hastanede tedavi gören Rus hasta sayısında da belli bir azalmaya sebep olmuştur. Rus ticaret ve nakliye kumpanyası gemilerinin hareketliliğinin yoğunlaşmasına bağlı olarak 1897’de hasta sayısında artış yaşandığı görülmektedir. 1891 yılından itibaren hastaneye müracaat eden her hastanın mesleki bilgileri de kaydedilmiştir. 1891-1898 yıllarına ait verilere göre hastaların mesleki durumları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 4. 1891-1898 Yıllarına Ait Verilere Göre Hastaların Mesleki Durumları

Mesleği	Hasta Sayısı (1891-1898)
Yevmiyeli çalışan işçiler ⁴¹	648
Tayfalar, makinistler, ocakçılar, gemi hizmetlileri	395
Bağ-bahçe işlerinde çalışanlar	371
Hizmetliler (kadın-erkek)	329
Tüccarlar ve perakendeciler	263
Rahipler ve manastır hizmetlileri	193
Zanaatçılar	185
Öğrenciler (kız-erkek)	123
Eğitilmiş-kültürlü hastalar	92
Ev işleriyle uğraşan kadınlar	87
Rus hac yolcuları (kadın-erkek)	79
Balıkçılar	44
Mesleği tespit edilemeyenler	12
Rus askeri	1
Türk polis hizmetleri	1

Kaynak: V. P. Şepotyeve, *Dvadtsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole*, s. 38.

Hastaneye hemen her tür vakıadan hasta kabul ediliyordu. 1890’ların sonuna kadar kolera, çiçek, difteri gibi enfeksiyonel bulaşıcı hastalıklara mahsus bir özel bölüm yoktu. Kolera hastaları kabul edilmiyordu.⁴² Hastaneye başvuran işçi sınıfından hastaların büyük bir kısmında karınzarı tifosu, nöbet, iltihap, romatizma gibi hastalıklar görülmüştür. Yine önemli bir kısmı verem hastaları idi. Bronşit, bağırsak hastalıkları, yazın ve sonbaharda ise dizanteri hastalıkları sık görülüyordu. Afon’dan Rus Afon manastırlarından Rus hastanesine tedaviye gelen hastaların çoğu genel nevrasteni hastası idi. Rus Ticaret Kumpanyası’nın İstanbul ofisi tarafından gönderilen hastalar arasında incinme ve yaralanma vakaları çoğunlukta idi. Ağır nöbet hastaları daha çok Anadolu’dan; İzmit çevresi ve Anadolu demiryolları güzergâhı boyunca sıtmanın yaygın olduğu bölgelerden geliyordu.⁴³

41 Gemilerde, demiryollarında, taş işlerinde ve San-Stefan (Yeşilköy) Rus mabedi inşasında çalışanlar.

42 Hastanenin başhekimisi Şepotyeve 1893’te İstanbul’da kolera salgını olduğu sırada, hacca gitmek üzere İstanbul’da bulunan ve Panteleymon Manastırı’nda kalan koleraya yakalanmış bir Rus köylü kadını Rus Elçiliği’nin bu konudaki talimatına aldırmaksızın hastaneye kabul etmiştir. Ancak hasta kadın sadece 12 saat yaşayabilmiştir.

43 V. P. Şepotyeve, *Dvadtsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole*, s. 38-40.

Yatılı hastalar için kartlı sistem uygulanıyordu. Burada hastalığı, hastanın adı, yaşı, mesleği, milliyeti, inancı, hastaneye giriş tarihi, hastalığın seyri ve nihayet hastanede geçirdiği tedavi süresi kayıtlı idi. Ölüm ve otopsi halinde bu dosyaya veriler kaydediliyordu.

Nikolayev Hastanesi bünyesindeki dispansere başvuran hasta sayısı 1891-1894 arasında yıllık 9 bine ulaşmıştır. 1895'ten itibaren yıllık 10 bine, 1897'de ise 8.727 hastaya ulaşmıştır. Dispanser hastaları da çeşitli milliyetlere mensup idi. Rumlar, Ermeniler, Türkler ve İstanbul'un daimi sakinleri ilk sırada yer alıyordu. Muayene ve ilaç tedavisi için 1898 yılında dispansere başvuran hasta sayısı toplam 10.453 kişi idi. Bu rakamın 5.408'ini Rumlar, 1.568'ini Ermeniler, 1.803'ünü ise Türkler oluşturuyordu. 1.679 hasta ise Rus, Bulgar, Karadağlı, Sırp, levanten ve diğerleri teşkil ediyordu. Dispanser ücretleri minimum düzeyde idi. Muayene ve ilaç için 1 kuruş (8 Kapık/Kopek) alınıyordu. Hastalar sırayla kabul ediliyor ve her bir hasta için maksimum bir saat süre veriliyordu.⁴⁴

İstanbul Rus hastanesi tedavi ve ilaç masraflarıyla birlikte günlük ücretsiz hasta kabul eden şehirdeki tek hastane idi. Bu bakımdan şehrin çok uzak noktalarından; Asya yakasından, Üsküdar'dan ve daha ötelere hastalar sıklıkla müracaat ediyordu. İhtiyaç sahibi hastaların giderlerinin karşılanması için 1890 yılında hastanede bağış kasası oluşturuldu. Üyeler tarafından aylık düzenli aidat uygulaması getirildi. Üyelerin hemen tamamı elçilik ve konsolosluk çalışanlarından oluşan gönüllülerdi. Bağış kutusunun maksadı, hastane tüzüğüne de belirtildiği üzere, fakir ve yardıma muhtaç hastalara, hastaneden taburcu edildikleri sırada, sağlığına kavuşup çalışmaya başlayana kadar destek olmaktı. Ayrıca Rus hastanesinde tedavi gören hasta yakınlarına yardım etmek, hastaneden taburcu olup memleketine dönmeyi arzu eden, ancak yol masraflarını karşılayamayacak durumda bulunan vatandaşlara destek olmak da amaçlar arasındaydı. Bağış kasasının yönetimi başhekimin ve hastane kilisesinin denetiminde idi.⁴⁵

Başhekim Şepotyev'in göreve başladığı 1890 yılından önce hastane hakkında Rus kamuoyunda bazı olumsuz görüşler, şikâyetler söz konusu idi. Bu durum Rus matbuatına da yansımıştı. Hastaneye kabulde ağır bürokratik formalitelerin uygulanması, yardıma muhtaç hastaların hastane imkânlarından faydalanmalarının zor oluşu, hastaneden istifade eden hastaların çoğunluğunu gayriuluslar ve başka inançtan insanların teşkil etmesi, Rusların hastaneye kabul edilmemesi gibi haberler gazetelerde okunuyordu. 1887'de hac ziyareti esnasında İstanbul'da bir müddet kalan ve hastaneyi ziyaret eden Koptev edindiği izlenimlerle bir noktada bu iddialara cevap niteliğinde söz konusu şikâyetlerin asılsız olduğuna vurgu yapar. İzlenimlerini şöyle yansıtır:

Dikkat çekilen şikâyetlerin doğruluğu şüphelidir. Bu hastaneyi ziyaret ettiğim sırada orada toplam 6 hasta buldum. Onlardan beş tanesi Rus Ortodoks, bir tanesi ise Rum idi. Her ne kadar arada sırada hastaneye yabancıları veya diğer inançtan olanları kabul ediyorlarsa da bu durum ancak boş yerin çok olması halinde mümkündür. Hastane

44 Age., s. 40-41.

45 Age., s. 42-43.

maddi kazanç sağlama maksadıyla değil sadece insani yardım maksadıyla hizmet veriyor. İstanbul Rus konsoloslğunun, elçimiz ve onun eşinin dâimi olarak yakın denetimi ve gözetimi altındadır. Bu durumun hastanede tertip ve düzenin hüküm sürmesinin ve gerekli adaletin sağlanmasının en sağlam garantisi olduğunu düşünüyorum. Bu meyanda şunu belirtmem lazım ki Kutsal topraklara ve Afon'a giden sıradan Rus hacı-lar Afon kiliseleri⁴⁶ bünyesinde konaklıyorlar, hastalandıkları zaman hastaneye gitmek yerine hastalığı bizzat kilisede geleneksel usullerle tedavi etmeyi yeğliyorlar. Hastalık ilerleyip güçlerinin tükendiği son noktada hastaneye götürüyorlar.⁴⁷

Rus hükümeti ve İstanbul Rus elçiliği söz konusu şikâyetleri de bertaraf etmek maksadıyla hastanede daha sıkı bir denetim ve düzgün bir sistem getirmeye özen göstermiştir. 1890'da başhekimliğin ihdası hastanenin idari ve sağlık hizmetlerinin taksimi ve deneyimli biri olarak Şepotyev'in hastanenin başına getirilmesi bu yönde atılan önemli adımlar olmuştur.

Son derece idealist ve vatanperver olan Şepotyev'in hayali büyüktü. Gazeteci yazar Lender'in ifadesiyle "Rusya'nın Boğaz'daki ideallerinin sadık hizmetkârı olan" Şepotyev'in planlarına Rus hükümeti dahi yetişemiyordu. Hastanenin hemen yanındaki arazinin satın alınarak hastane kompleksine ilave edilmesi için gösterdiği çabalar akim kalmıştı. Rus konsolosluğu bu sıralarda Prens adalarından Büyük Adâda deniz kıyısına kadar uzanan harika bir yazlık mekân almış bulunuyordu. Dünya sağlık çevrelerince iklimin sağlık üzerindeki etkisine son derece önem verilmeye başlandığı bu sıralarda Şepotyev burada hastanenin yazlık birimlerinin inşa edilerek ihtiyaç duyan hastaların deniz banyosu ile tedavi edilmesi imkânlarının oluşturulması için çabalamış, ancak bu arzusu da gerçekleşmemiştir. Bu konuda Rus elçiliğine yaptığı müracaatlar, elçiliğin Osmanlı makamları ile yazışmaları kâğıt üzerinde sonuç vermiş ise de hayata geçirilememiştir.⁴⁸

Bu teşebbüs Osmanlı belgelerinden takip edilebilmektedir. Şöyle ki, 1897'de, nekâhat döneminde olan hastaların tebdil-i hava olmaları için Rusya Sefareti tarafından Büyük Adâda bir tesis açılması konusunda Bâb-ı Âli'ye bir başvuru yapılmıştır. İlgili kurumların yaptığı incelemeler neticesinde Büyük Adâda köy içinde elverişli yer olmadığı, köy dışındaki alanların mesire yeri olduğu, adaların hastaneden olumsuz etkileneceği gibi gerekçeler gösterilerek bunun uygun olmadığına karar verilmiştir. Oysa bir süre önce Büyük Adâda Yunan tebaasından Petro adında birine ait olup içerisinde hanesi, bağı, müstemilatı bulunan bir arazi Rus hastanesine tahsis edilmek üzere Rus konsolosu tarafından satın alınmış olduğundan elçilik ve hastane yönetimi bu konuda ısrarcı davranıyordu. Büyük Adâda yapılmak istenenin hastane olmayıp nekâhat dönemindeki hastalar için yazlık bir mekân olarak kullanılacağını, adalara zarar vermeyeceğini yineliyordu. Neticede Şurayı Devlet Mülkiye Dairesi 1 Aralık 1897 tarihli kararıyla vergiye tabi

46 İstanbul'da Galata'da bulunan kiliseler Fener'e değil de Afon'a bağlı bulunduğu için *Afon Kiliseleri* adıyla anılıyor.

47 A. Koptev, *Vospominaniye o Poezdke v Konstantinopol', Kair i Ierusalim v 1887 Godu*, s. 322-323.

48 N. N. Lender, *Putnik. Po Evrope i Vostoku*, s. 123.

olmak şartıyla söz konusu nekâhathânenin yapılmasına izin vermiş⁴⁹ ise de ilerleyen yıllarda Büyük Ada'daki söz konusu arazinin sorunları devam etmiştir.⁵⁰

6. Hastane Kilisesi: Çudotvoret's Nikolay Kilisesi

Rus hastanesinin en gözde mekânı, çeşitli meyve ağaçları ve güllerle bezeli bahçesi idi. Bahçenin tam orta yerinde İstanbul'daki yegâne Rus kilisesi olan Nikolay Çudotvoret's Kilisesi (Aya Nikola) bulunuyordu. İhlamurlar, kestaneler, zeytin ağaçları, defne, dut, nar, ayva, armut, şeftali, kayısı ağaçları arasında çakıl serili patika yolların uzandığı bahçede Mayıs başlarında mor salkımlar, kestaneler açıyor, sonra güller ve ateş kızılı renkleriyle nar ağaçları etrafı süslüyor, Haziranda ise zakkumlar çiçek açıyordu. Meyve ağaçlarının ve çiçeklerin ortasındaki bu kilise, kompleksin ilk yapılarından biri idi.⁵¹ Kilise Bizans stilinde beş başlı idi. Rus Afon Panteleymon Manastırı Ekümeni Başpapaz Makari ve yoldaşlarının desteği, dönemin Rus elçisi İgnatiyev'in gayretleriyle inşa edilen kilisenin açılışı 15 Haziran 1876'da Rum Metropolit İoakim tarafından gerçekleştirildi.⁵²

1887'de İstanbul üzerinden Kudüs'e hac ziyareti için yola çıkan Koptev İstanbul'da bulunduğu sırada Rus hastanesi ve kilisesini de ziyaret etmiş, bazı gözlemlerde bulunmuştur. Kilisenin en dikkat çekici özelliği, muhteşem ikonaları ve son derece temiz oluşudur. Bizans stilinde inşa edilmiş olan kilise, görünüş itibarıyla Rusya'daki kasaba kiliselerini andırmaktadır.⁵³

19. asrın sonlarında İstanbul'da faaliyet gösteren Rus kiliseleri içerisinde Hristiyanların Paskalya gibi büyük dini törenlerinin, dini bayramlarının kutlandığı iki kiliseden birisi Rus Hastanesi Kilisesi, diğeri Pera'daki Rus Elçilik Kilisesi idi. Bu törenlerin en muhteşemi şüphesiz Rus Elçilik Kilisesi'ndeki törenler idi. İstanbul'da Rus elçilik mensupları bu törenlere aileleriyle birlikte katılır, göz kamaştırıcı sahneler yaşanır. Rus hastane kilisesindeki paskalya yortusu buna göre daha sade geçerdi. 1890'da İstanbul'a gelen gazeteci yazar N. N. Lender hastane kilisesi hakkında şu bilgileri verir:

Bu küçük kilise Pankaldi (Pangaltı)'nin en yüksek mevkiinde, baharın hoş kokulu bahçesi içerisinde bulunuyor. Burada her daim yeşil servilerin olduğu yollar uzanıyor, orada özenli bir elle planlanmış, gül ağaçları ve sümbüller ekili zarif bir çiçeklik bulunuyor. Pera'nın, sokaklarda hüküm süren gürültü ve patırtısının ardından kendinizi bu pastoral köşede tam anlamıyla sükûnetin ve güzelliğin masalsi hükümranlığında hissediyorsunuz. Küçük tek katlı kilise özellikle aydınlık ve kullanışlı. Burada sıradan hacırlar ve Rus yataklı hasta grubu bir araya geliyor. Denizciler gemide kullandıkları işaret

49 Oya Dağlar Macar, "Rus Hastanesi", s. 635; Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 233.

50 BOA, MV, 97/4, 7 Şubat 1314/19 Şubat 1899; BOA, DH. MKT, 2177/20, 17 Şubat 1314/1 Mart 1899.

51 V. P. Şepotyev, *Dvadtsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsi v Konstantinople*, s. 26.

52 M. V. Şkarovskiy, "Blagotvoritel'nost' Svyato-Panteleymonova Manastırya", s. 698-699.

53 A. Koptev, *Vospominaniye o Poedzke v Konstantinopol', Kair i İerusalim v 1887 Godu*, s. 322-323.

fişeklerini yanlarında getiriyorlar ve ibadetin ardından törenle ateşliyorlar. Bahçeden erken sabahın ürkek ışıkları renkli pencerelere vuruyor, açık kapılardan ılık, ferahlatıcı bahar kokuları esiyor. Servilerin hışırtıları, kuşların cıvıltıları duyuluyor.⁵⁴

Lender'in geldiği dönemde kilisenin papazı İoann Govyadovsk idi. Daha önce papaz yardımcısı olarak Viyana Rus Kilisesi'nde görev yapmış, ardından Rus hastanesi kilisesine papaz tayin edilmişti. Burada rengârenk çiçekler ve türlü meyve ağaçlarıyla çevrili hastane bahçesinde müstakil bir yapı olarak yer alan papaz evinde ikamet ediyordu. Lender burada geçirdiği Paskalya bayramlarını hayatındaki en derin anılardan biri olarak hafızasına kaydetmiştir. Notlarında İstanbul'da Müslümanlar tarafından kutlanan Ramazan ve Kurban bayramlarının şatafatından bahsederken, Hristiyanların Paskalyasının da İslam'ın başkentinde hiç de bunlardan geri kalmadığını, görkemli kutlamaların, göz kamaştırıcı sahnelerin yaşandığını dile getirir.⁵⁵

Ruslar için İstanbul'da kendi dillerinde, dini ibadetleri yerine getirebilmek aynı zamanda büyük bir mutluluk ve gurur kaynağıdır. Osmanlı payitahtında Rus kilisesinin varlığı, Rusya'nın Doğu'daki Ortodoks-Slav dünyasına ve düşmanlarına verdiği en önemli mesajdır. Bu mesajı Lender şu sözlerle ifade eder:

Çargrad'da sizi uzaklardaki Rusya'ya götüren Rusça duaları dinlemek manevi olarak ne kadar mutlu ediyor! Bu Rus kilisesi, bu İslam'ın başkentinde güzel Rus sokağı, Rusya'nın Doğu'daki meselesinin tüm önemini kavrayan insanlar tarafından kurulmuştur! Onlar ne Türk engelinden ne de günümüz Çargrad'ında derinden hissedilen Avrupa'nın ileri karakollarının yan bakışlarından korkmuşlardır.⁵⁶

Kilise haç planlı bir yapı olup merkezinde dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin tamburunda sivri kemerli dar pencereler yer alır. Çan kulesinin bulunduğu kanatta merdivenli bir giriş bulunur. Çan kulesi kare planlıdır. Çatıdan yükselen bölümünde dairesel pencereler yer alır. Pencerelerin üzerinden geçen bir silmeyle çan kulesi iki parçaya ayrılmıştır. Üstteki bölümde dikdörtgen açıklıklar bulunur. Çan kulesi dilimli bir kubbeyle örtülüdür.⁵⁷

1897-1899 yılları arasında mabet iç ve dış tadilatın geçirilmiştir. Kilisenin iç kısmının duvarları yağlı boya ile boyalı idi. Yine altar ve merkezi kubbedeki ikona tasvirleri yağlı boya idi. İkonostas 4 kat olup, altın yıldız ve ikona tasvirleri işçiliği Moskova üslubu idi. Altarın zemini kırmızı çuhayla, mabedin diğer kısımlarının zemini muşamba (linolyum) ile kaplı idi. Kış mevsiminde kilise iki adet çini soba ile ısıtılıyordu. Peron ve ana girişin merdivenleri ve yine yan merdivenler mermer idi. Peronda kiliseye doğrudan eklenmiş geniş ahşap bir hol bulunuyordu. Üç kapısı

54 N. N. Lender, *Putnik. Po Evrope i Vostoku*, s. 127-128. Lender'in İstanbul, Mısır, Suriye ve Filistin'i içine alan bir başka seyahat notları için bk. *Bosfor i Konstantinopol'; Anatoliyskoye Poberej'ye-Po Russkomu Yugu*, S. Peterburg 1892.

55 *Age.*, s. 125-127.

56 *Age.*, s. 128.

57 Leyla Çapan, *19. Yüzyıl Sonunda İstanbul'da Yabancı Misyonaerler Tarafından Yapılmış Hastahane Binaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 90.

vardı ve kapılar yazın her daim açık olduğundan rüzgâra ve hava sirkülasyonuna açıktı. Altarın duvarının kavisinde Çar kapısının tam olarak karşısında Petersburg ressamlarından Knoh'a özel siparişle yaptırılmış olan cam üzerine resmedilmiş Hz. İsa ikonası yer alıyordu. Haçlar, ikonalar, mumluklar ve diğer kilise objeleriyle tefriş edilmiş olan kilisenin dış cephesi, gri renk yağlı boya ile boyalıydı ve açık gri renk kolonlar ve rölyeflerle süslü idi. Çatısı ve kubbesi yeşil yağlı boya ile boyalı olan kilisenin yukarıda zikredilen restorasyon döneminde 4 bin Ruble üzerinde bir masraf yapılmıştı. Bu paranın neredeyse tümü yapılan bağışlardan karşılanmıştı.⁵⁸

Kilisenin hemen yanında Afon Panteleymonov manastırı tarafından kilisede görev yapan rahipler için bir ev inşa edilmişti. Üç rahip bu evde ikamet ediyordu. Rus elçiliği kilisesi başrahip yardımcılığı görevi ile hastane kilisesi rahipliği vazifesi tek elde toplanmış olup bu göreve 1897 tarihinden itibaren rahip S. İ. Orlov tayin edilmiştir. Hastane kilisesinde haftanın Pazar günlerinde ve dini bayramlarda dini ayinler gerçekleştiriliyordu. Bu ayinler Rusya'da olduğu gibi bütün çanların çalınmasıyla başlıyordu. Yerel Rum kiliselerinden farklı ritim ve sayıda armonik çan sesleri yerel halk tarafından oldukça dikkat çekici bulunduğu için bazen insanlar sırf çanları dinlemeye geliyordu. İstanbul'da yaşayan Ruslar, Rumlar, Bulgarlar, Sırp ve Karadağlılar kilisenin müdavimleri idi. Rus hastanesine yakın mesafede bulunan yerel Sırp okulu öğrencileri ve *Pangaltı Notre Dame de Sion* Katolik pansiyonunda kalan Bulgar, Sırp Ortodoks öğrencileri ibadetlerini burada yapıyordu. Ortodoks Slav unsurlar dini bayramlarda ibadetlerini, dualarını kendi anlayabilecekleri dilde duyabilmek için İstanbul'un uzak noktalarından büyük bir heyecan ve coşkuyla Rus kilisesinin yolunu tutuyordu.⁵⁹

Birinci Dünya Savaşının arifesinde söz konusu kilisede Rus elçiliği kilisesinden Başrahip Nikolay Ostroumov görev yapıyordu. Kilise korosunda ise Galata Panteleymonovsk manastır hanından genellikle üç rahip bulunuyordu. Balkan savaşlarına kadar periyodik olarak kilisede Ruslar (Rus vatandaşları) görev yaptılar. Bu arada Ağustos 1911'de Ekümen Mikail, İstanbul Rus elçisi Mihail Nikolayeviç Girs'in ricası üzerine Nikolayev Hastanesi ve kilisesinin dini hizmetlerinin yerine getirilmesi için İeromonah Kirik (Maksimov)'i vazifelendirdi. 6 Mayıs 1912'de Girs, Kirik'in Panteleymonovsk Manastırı'na dönüşü üzerine Ekümen'e yazdığı mektupta hastane ve kilise hizmetlerinden dolayı şükranlarını sundu.⁶⁰

7. Rus Hastanesi'nin Akıbeti

Balkan Savaşı yıllarında, doktor, hemşire ve hasta bakıcılardan oluşan bir Rus Kızılhaç heyeti İstanbul'a gelerek yaralıların tedavisi için Rus hastanesinde göreve başladı. Rus kızılhaç hastanede bir de tahaffuzhane kurarak hem asker hem de sivillere sağlık hizmeti vermeye devam etti. Yoksullar yine ücretsiz muayene edildi ve ilaçlarını ücretsiz temin ettiler.⁶¹ Bu

58 V. P. Şepotyev, *Dvadtsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinople*, s. 26-27.

59 *Age.*, s. 28-29.

60 M. V. Şkarovskiy, "Blagotvoritel'nost' Svyato-Panteleymonova Manastırya", s. 698-699.

61 Oya Dağlar Macar, "Rus Hastanesi", s. 636.

dönemde hastanenin sağlık kadrosu genişledi. 1912'de hastane Dr. İgnatoviç ve Müdire Madam Catherine Bousse yönetiminde idi. Bu sırada savaş hali dolayısıyla yatak kapasitesi de 45'e çıkmış bulunuyordu. Balkan Savaşının ilerleyen döneminde Rus hastanesindeki hastalar Rus bayrağı çekilen Bulgar hastanesine nakledilerek burası cepheden dönen yaralı Osmanlı askerlerine tahsis edildi.⁶² Osmanlı Devleti ve Rusya'nın Birinci Dünya Savaşında karşı karşıya gelmesi İstanbul'daki Rus kuruluşlarının da akıbetini tayin etti. Yeşilköy Rus Kilisesi mektepleriyle birlikte ortadan kaldırıldı. 1833'ten beri Selvi Burnu'nda dikili duran Moskof Anıtı imha edildi. Sakızağacı'nda faaliyet gösteren Rus Arkeoloji Enstitüsü kapatılarak çalışanları sınır dışı edildi. Savaş halinden hastane de nasibini aldı.

Birinci Dünya Savaşında hastane binası *Pangaltı Askerî Hastanesi* adıyla Çanakkale'den tahliye edilen hasta ve yaralıların bakımı için kullanıldı. Bu sırada hastanede görevli doktorlar arasında Dr. Yüzbaşı Tevfik İsmail Bey de bulunuyordu. Yine bu dönemde Haydar Paşa Askerî Hastanesi laboratuvarı da Pangaltı Askerî Hastanesi'ne taşınmış, başına da Mahmut Sabit Bey getirilmişti. Hilali Ahmer Cemiyeti ve Osmanlı Kadınlar Cemiyeti tarafından yatan hastalar için giyim-kuşam ve daha başka yardım malzemeleri gönderildiği gibi bazı kadınlar hastanede gönüllü sağlık hizmetleri sunmuşlardır.⁶³

Birinci Dünya Savaşının sona erdiği yıllarda her iki devlet (Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı) içerde ve dışarda büyük badirelerle karşı karşıya idi. Rusya'da Ekim İhtilalinin mağduru asker-sivil on binlerce mülteci Osmanlı topraklarına sığındı. 1919'da ve esas olarak 1920'de Odessa'dan, Novorossiysk'ten, Kırım'dan gemilerle kitleler halinde Türkiye'ye ilticalar yaşandı. Açlık, susuzluk, hastalık ve daha birçok imkânsızlıklarla mücadele halinde Türk topraklarına akın eden mülteciler başta Gelibolu olmak üzere Limni'ye, Marmara adalarına ve Boğaz'ın çeşitli noktalarına yerleştirildi. Türkiye'de "Beyaz Ruslar" olarak adlandırılan Rus mültecilerin içlerinde aristokratları, yüksek devlet memurları, asker emeklileri, din adamları, burjuvazi sınıfları, sanatkârlar, yazarlar ve sıradan insanlara kadar birçok kesimden insan İstanbul'da en fazla uyum sağlayabileceği bir semt olarak Galata'ya yerleşti. Kısa sürede burada açtıkları restoranlar, barlar, kafeler, kulüpler, mağazalarla Galata'da, Beyoğlu'nda yeni bir Rus yaşam alanı oluştu. İstanbul'da mevcut Rus kuruluşların yanı sıra uluslararası yardım kuruluşlarının da desteğiyle mülteciler için yeniden okullar, yurtlar, sağlık ocakları, ibadethaneler ve daha birçok hizmet kuruluşu açıldı.⁶⁴

Savaş yıllarında *Pangaltı Askerî Hastanesi* adıyla hizmet veren hastane kapatıldı ve savaşın bitimiyle yeniden *Gospital Sv. Nikolaya* adıyla Ruslar tarafından hizmet vermeye başladı. Bu dönemde Rus Kızılhaçı mülteci Rusların barınma, iâşe gibi birçok sorunu yanı sıra sağlık sorunları için de önemli misyon üstlendi. Rus hastanesinin idaresini eline aldı. Hastane giderleri Rus Kızılhaçı ve merkezi Paris'te bulunan komite tarafından birtakım bağışlarla karşılandı. Doktor N. P. Omolçenko başta olmak üzere hekim kadrosu genişletildi. Yatak kapasitesi 145'e

62 Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 233.

63 Oya Dağlar Macar, "Rus Hastanesi", s. 637.

64 Beyaz Rusların İstanbul macerasının ayrıntıları için bk. S. N. Uturgauri, *Beliye Ruskiye na Bosfore 1919-1929*, Moskva 2013.

ulaştı ki, bu sayı bir süre sonra 230'a ulaşacaktır. 25 yataklı bir tecrit koğuşu oluşturulduğu gibi tam donanımlı bir de ambulansı bulunuyordu.⁶⁵ Bu sırada hastanede terapi, cerrahi, sinir hastalıkları, kadın hastalıkları ve bulaşıcı hastalıklar bölümleri bulunuyordu. Ayrıca diş ve röntgen birimleri kurulmuştu. Hastane bünyesinde kilise, kütüphane, hamam ve çamaşırhane faaliyet halindeydi. Tıp personeli 5 doktor ve 16 hemşireden oluşuyordu. Hastaların tedavi ve yeme-içme giderleri dâhil günlük ödedikleri ücret 80 kuruş gibi minimal düzeyde idi. Doktorlar aylık 80 Türk lirası, hemşireler 14 Türk lirası, hasta bakıcılar ise 8 Türk lirası maaş alıyordu. Hastane bünyesindeki dispanserde uzman doktorlar tarafından eskisi gibi ayakta tedavi gören hastalara hizmet veriliyordu. Her gün hasta kabul eden dispansere günde yaklaşık 200 hasta müracaat ediyordu. Büyük bir çoğunluğu zaten yardıma muhtaç hastalar olduğu için hastalardan yalnızca 10 kuruş ücret alınıyordu. Dispanserde vazifeli hekimler aylık en fazla 60 lira, hemşireler 14, hastabakıcılar ise 8 lira maaş alıyordu.⁶⁶ Nisan 1920'den Temmuz 1923'e kadar geçen sürede Rus hastanesinde 4.573 kişi tedavi görmüştür. Hastaneye 1922'den 1924'e kadar 79 bin hasta kabul edilmiş, dispanserde ise 152.763 hasta muayene edilmiştir.⁶⁷

1923 yılında hükümetin İstanbul'daki yabancı hastanelerin kapatılması yönünde aldığı karar Rus hastanesini ciddi manada endişelendirmiştir. 1923 yılı sonlarında halen hizmet verdiği bilinen hastanenin ne zaman kapatıldığı tam olarak bilinmemektedir. Yabancı hastanelerin varlığının tartışıldığı bu dönemde, Mart 1924'te yapılan bir müracaat üzerine Rus hastanesinin arazisi, sınırları, tapu kayıtları incelemeye tabi tutuldu. Rus Elçiliği hükümetten hastane ile yanındaki kilise ve diğer mülklerin tapusunu talep etti. İstanbul vilayeti yaptığı tahkikata istinaden 23 Mart 1924 tarihinde Hariciye Nezareti'ne; bu arsalar üzerine yapılan hastane, kilise ve diğer binaların Rus hükümetine ait olduğu anlaşıldığından Rus emlakine teslim edildiğini bildirmiştir.⁶⁸ Hastane arazisinde yer alan yapıların 1925 yılında halen ayakta olduğu bilinmekte ise de ne zaman yıkıldığı konusu meçhuldür. Hastane hakkında uzunca bir aradan sonra 1935 yılında emlak kulislerine yansıyan bir habere göre "Nişantaşı'nda bulunan eski Rus hastanesinin arsadan müfrez 11 parçadan ceman 4081 metre murabbar" arsanın, sahibi olan Adapazarı Türk Ticaret Bankası İstanbul Şubesi tarafından açık artırma ile satılacağı haberi yer alıyordu.⁶⁹

Sonuç

Kırım Harbinde Batılı büyük devletlerin tutumu dolayısıyla yalnızlaşan Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerinde hayallerini gerçekleştirebileceği yegâne müttefiki Balkan Slavları idi. Rusya; Karadağlılar, Bulgarlar, Sırp ve Osmanlı topraklarındaki tüm Ortodokslar üzerinden kuracağı

65 Oya Dağlar Macar, "Rus Hastanesi", s. 638.

66 S. N. Uturgauri, *Belye Ruskiye na Bosfore 1919-1929*, s. 152-153.

67 Oya Dağlar Macar, "Rus Hastanesi", s.638.

68 Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, s. 234.

69 Abdullah Kutalmış Mızrak, "Eski Rus Hastanesi", *Akşam Gazetesi*, 26 Temmuz 1935, emlakkulisli.com [Erişim tarihi: 25.01.2018].

baskılarla Paris Antlaşması'nı Rusya lehine revize etmek istiyordu. Slav-Ortodoks kardeşliğinin oluşumu, güçlü bir politik ittifakın temelleri, diplomatik arenada ve sahada dini, kültürel ve sosyal teşebbüslerle sağlanabilirdi. Panslavist fikirlerin sıkı takipçisi olan İgnatiyev'in ve ardından Nelidov'un Rusya'nın İstanbul misyonunda vazifelendirilmeleriyle bu yönde büyük adımlar atıldı. Bu teşebbüslerin ilk ve en kapsamlı olanı İstanbul Rus Nikolayev Hastanesi'nin kuruluşu oldu. 19. asrın sonlarında içlerinde resmi statüde bulunanlar da dâhil İstanbul'da daimi olarak ikamet eden Rusya vatandaşlarının toplam nüfusunun 1.000'i geçmediği⁷⁰ düşünülürse, hastanenin sağlık hizmetleri dışında bir misyoner kuruluşu olduğu, asıl maksadının Slav-Ortodoks kardeşliğinin manevi temellerini atmaya hizmet ettiği anlaşılır. Hastane, sağlık hizmetleri dışında İstanbul'daki tüm Slav Ortodoksları Rusça ibadet ve dua yapılan bir mabet olarak bir araya getiren kilisesi, dini eğitimin yanı sıra Rusça eğitim de veren okulu, Rus-Ortodoks ihtiyaç sahiplerine sunduğu maddi desteklerle Ortodokslar için İslam'ın başkentinde adeta bir sığınma limanı özelliği taşıdı. Bulunduğu mekânı bir "Rus Sokağı"na, bir "Rus lobisi"ne dönüştüren hastane, verdiği hizmetlerle halka Rusya'nın dünya Slavlarının tek hâmisi ve kurtarıcısı olduğunu hissettirdiği gibi, Galata'nın en muhkem noktasından dalgalanan Rus bayrağı ve çan sesleriyle gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse İstanbul'daki Avrupalı rakiplerine adeta meydan okudu.

Dönemin modern imkânlarıyla hizmet veren hastanenin sağlık ve idari personeli Rusya'nın davasına inanmış, disiplinli, özverili elemanlardan oluşuyordu. İstanbul Rus elçilerinin daimi denetim ve kontrolü altında idi. Gönüllü kişi ve kuruluşların büyük destek verdiği hastanede Rus elçilik çalışanları, eşleri, Rusya'dan gönderilen rahibe-hemşireler büyük bir özveriyle çalıştılar. Gönüllü bir kuruluş hüviyeti taşıyan hastanede hastaların büyük bir kısmı ücretsiz tedavi gördüler. İmkânı olan hastalardan ise minimal düzeyde ücret alındı. Hemen her türden hastaların yatılı ya da ayakta tedavi gördüğü hastanenin Ruslardan sonra en çok müdavimleri Karadağlılar ve Bulgarlar idi. Rumlar ve Ermenileri Sırlar takip ediyordu. Kurulduğu dönemden itibaren hizmetlerine, hasta profillerine bakıldığında hastanenin kuruluş amaçlarını yeterince yerine getirdiği söylenebilir.

---

70 N. N. Lender, *Putnik. Po Evrope i Vostoku*, s. 127.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA, HR. İM. 96/45, Lef 2, Lef 4

BOA, MV. 97/4

BOA, DH. MKT. 2177/20

Diğer Kaynaklar

Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40, Yay. Cavid Baysun, TTK, Ankara 1991.

Çapan, Leyla, *19. Yüzyıl Sonunda İstanbul'da Yabancı Misyonlar Tarafından Yapılmış Hastahane Binaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

Demiroğlu, Hasan – Feyzullah Uyanık, “Osmanlı ve Rus Kaynaklarına Göre General İgnatyev'in Sultan Abdülaziz Dönemi Faaliyetleri (1864-1876)”, *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, TTK, Ankara 2014, s. 183-204, 265-277.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.

Karakulak, Mesut, *Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası (ROPİT) ve Osmanlı-Rus Ticari İlişkiler (1856-1914)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

Karakulak, Mesut, “Buharlı Çağında İstanbul'da Bir Rus Vapur Kumpanyası”, *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, Gece Yayınları, Ankara 2017, s. 657-676.

Koptev, A., *Vospominaniye o Poezdke v Konstantinopol', Kair i Ierusalim v 1887 Godu*, S. Peterburg 1888.

Lender, N. N., *Putnik. Po Evrope i Vostoku*, S. Peterburg 1908.

_____, *Bosfor i Konstantinopol'; Anatoliyskoye Poberej'ye-Po Russkomu Yugu*, S. Peterburg 1892.

Macar, Oya Dağlar, “Rus Hastanesi”, *Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sağlık, Kongre Bildiri Kitabı*, İstanbul 2010, s. 631-643.

Şepotyevev, V. P., *Dvadtsatipyatiletiye Russkoy Nikolayevskoy Bol'nitsı v Konstantinopole*, S. Peterburg 1900.

Şkarovskiy, M. V., “Blagotvoritel'nost' Svyato-Panteleymonova Manastırıya”, *Russkiy Afon XIX-XX vekov*, V, Svyataya Gora Afon 2015, s. 697-758.

_____, “Russkiye Pravoslavniye Obşını v Turtsii”, *Vestnik PSTGU*, Vıpusk II:1 (30), (2009), s. 21-34.

Uturgauri, S. N., *Belye Russkiye na Bosfore 1919-1929*, Moskva 2013.

Ünal, Fatih, *Ruslar Bizans'ın Peşinde (İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü 1894-1914)*, İlgı Kültür Sanat, İstanbul 2015.

Yıldırım, Nuran, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, İstanbul 2010.

_____, “Rus Hastanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 6, İstanbul 1994, s. 370.

_____, “Dersaadette İtalyan Hastanesi”, *İstanbul'daki İtalyan İzi*, Ed. Burçak Evren, İstanbul 2008, s. 234-243.

Elektronik Kaynaklar

“Pokrovskaya Obşına Sestyor Miloserdıya”, www.omophor.ru [Erişim tarihi: 05.02.2018].

Abdullah Kutalmış Mızrak, “Eski Rus Hastanesi”, *Akşam Gazetesi*, 26 Temmuz 1935, emlakkulisi.com [Erişim tarihi: 25.01.2018].

<http://www.eskiistanbul.net/452/1905-senesinde-rus-sapeli-ve-hastanesi-pangalti-sebah-amp-joaillier-fotografi> [Erişim Tarihi: 05.02.2018].

EK

Ek 1. Pangaltı Rus Hastanesi kompleksi

Kaynak: <http://www.eskiistanbul.net/452/1905-senesinde-rus-sapeli-ve-hastanesi-pangalti-sebah-amp-joaillier-fotograf/> [Erişim Tarihi: 05.02.2018].